

Bolesław Bielawski

"Środki chemiczne stosowane w konserwacji malarstwa sztalugowego" - sesja naukowa w Warszawie

Ochrona Zabytków 30/3-4 (118-119), 162-163

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W trakcie dyskusji omawiano wiele spraw istotnych dla konserwacji zabytków. Można je uporządkować w cztery zasadnicze grupy tematyczne: 1) jakość produkowanych obecnie materiałów budowlanych i ich przydatność w konserwacji zabytków (cegły, dachówki, spoiwa, materiały izolacyjne, drewno); 2) wartość środków stosowanych przy konserwacji obiektów kamiennych (żywice epoksydowe, krzemionka krystaliczna); 3) powołanie jed-

nostki złożonej ze specjalistów różnych dziedzin nauki w celu koordynowania m.in. produkcją właściwych materiałów budowlanych; 4) rozszerzenie informacji konserwatorskiej z zakresu poruszanych zagadnień (dotyczyło wydawnictw Ośrodka Dokumentacji Zabytków i Ośrodka Informacji Konserwatorskiej PKZ).

Seminarium ukazało z jednej strony wielość nie rozwiązanych jeszcze problemów kon-

serwatorsko-budowlanych, z drugiej zaś konieczność ścisłego współdziałania konserwatorów z przedstawicielami nauk technicznych¹.

Krzysztof Nowiński

¹ Materiały z seminarium ukażą się w wydawnictwie ODZ „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków”, seria „B”.

„ŚRODKI CHEMICZNE STOSOWANE W KONSERWACJI MALARSTWA SZTALUGOWEGO” — SESJA NAUKOWA W WARSZAWIE

Sesja pn. *Środki chemiczne stosowane w konserwacji malarstwa sztalugowego* na podstawie materiału zawartego w *Spis dokumentacji konserwatorskich zabytków ruchomych* odbyła się dnia 28.I.1977 r. w auli gmachu Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Organizatorem sesji był Wydział Konserwacji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie przy współudziale Sekcji Konserwacji Związku Polskich Artystów Plastyków, Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie i Polskiej Grupy IIC.

W sesji wzięło udział ok. 100 osób, głównie konserwatorów zabytków, specjalistów w zakresie konserwacji malarstwa sztalugowego z terenu całego kraju. Uczestnicy sesji zwiedzili Wydział Konserwacji Dzieł Sztuki ASP przy ul. Wybrzeże Kościuszkowskie 37. W trakcie sesji wręczono medal im. Bohdana Marconiego Blandynie Wójcik. Medal ten został ustanowiony przez Wydział Konserwacji Dzieł Sztuki i Rektora Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie dla najlepszego studenta roku Wydziału Konserwacji.

Celem sesji była analiza krytyczna środków chemicznych i metod konserwatorskich stosowanych w malarstwie sztalugowym na podstawie informacji zawartych w *Spisie dokumentacji konserwatorskich zabytków ruchomych*, wydanym przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków w „Bibliotece Muzealnictwa i Ochrony Zabytków”, seria „B”, tom XXXIX.

W czasie obrad sesji wygłoszono następujące referaty:

Władysław Ślesiński: *Dawne metody i środki chemiczne stosowane przy konserwacji malarstwa sztalugowego*;

Hanna Jędrzejewska: *Krytyczne uwagi o środkach używanych do dublowania obrazów zawarte w najnowszych publikacjach zagranicznych*;

Maria Roznerska: *Farby i spoiwa malarskie używane przy punktowaniu i rekonstrukcji (analiza krytyczna)*;

Daniel Tworek: *Rozpuszczalniki i ich mieszaniny używane przy usuwaniu werniksów i przemalowań (analiza krytyczna)*.

W dyskusji wzięło udział: dr Juliusz Bursze, mgr Józef Flik, mgr Katarzyna Iwanicka, doc. dr Hanna Jędrzejewska, mgr Stanisław Komorowski, prof. Rudolf Kozłowski, mgr Krzysztof Lang, dr Maria Roznerska, mgr Stanisław Stawicki, mgr An-

drzej Stefański, dr Władysław Ślesiński. Temat: „Dublowanie”. Doc. dr H. Jędrzejewska w swoim referacie zebrała, uporządkowała i przedstawiła ważniejsze zastrzeżenia wysuwane przeciw dublowaniu obrazów szczególnie „na wosk”. Przytoczyła też tekst apelu Komitetu Konserwacji ICOM-u, grupy roboczej krosna i dublowania z 1975 r., nawołujący do powstrzymania się wszędzie, gdzie to jest możliwe, od dublowania obrazów, do momentu opracowania nowych, bardziej bezpiecznych metod konserwacji warstwy malarskiej i podobrazia. Wszyscy dyskutanci poruszający problem dublowania obrazów byli zgodni co do tego, że dublowanie obrazów jest ostatecznością i należy unikać bezkrytycznego stosowania tego zabiegu, a jeśli to możliwe zaniechać go w ogóle (H. Jędrzejewska, R. Kozłowski).

W stosunku do wielu przykładów złych skutków dublowania przytaczanych przez doc. dr H. Jędrzejewską, zwrócono uwagę na fakt, że nie są one wynikiem metody, lecz nieprawidłowego wykonania (J. Bursze, J. Flik, K. Iwanicka).

Na temat materiałów używanych do dublowania poczyniono następujące uwagi: mgr A. Stefański przedstawił zalety i wady płótna szklanego do dublowania. Wiadome są wady wosku używanego w procesie dublowania, np. niemożliwość, jeśli zajdzie tego potrzeba, jego całkowitej ekstrakcji z płótna (H. Jędrzejewska), natomiast jego zaletą jest dobra penetracja w strukturę obrazu, głównie w rozwarstwiający lub odpadającą warstwę malarską, co jest głównym celem dublowania (J. Bursze, J. Flik). W niektórych wypadkach dobre rezultaty daje dublowanie na kłajster (R. Kozłowski) lub użycie kleju rybnego (K. Iwanicka).

Ogólnie rzecz biorąc, trzeba znać wady i zalety metod i materiałów, a odpowiednie metody stosować w sposób zindywidualizowany, bez schematów, co podkreślała większość dyskutantów. Trzeba wiedzieć — w jakim wypadku dublowanie jest konieczne, a przede wszystkim — jak je wykonać zależnie od stanu konserwowanego obrazu (R. Kozłowski). Niebezpieczeństwo tkwi w istnieniu mody na bezkrytyczne stosowanie pewnych metod i środków (W. Ślesiński). Nowe metody mają zazwyczaj zbyt krótki okres sprawdzenia ich skuteczności (K. Iwanicka), dlatego często stosuje się stare, wypróbowane środki lub zarzuca się tworzywa sztuczne na rzecz materiałów

naturalnych, jak to ma miejsce np. w Stanach Zjednoczonych w wypadku używania środków do werniksowania. Odchodzi się od stosowania żywic np. B 72, B 67 na rzecz metod tradycyjnych (J. Flik).

Temat: „Zdejmovanie werniksów i przemalowań”. W nawiązaniu do referatu mgra D. Tworka stwierdzono, że przy usuwaniu werniksów i przemalowań nie jest istotne, czy stosować się będzie rozpuszczalniki mocne w krótkim okresie, czy rozpuszczalniki słabe przez czas dłuższy. Ważne jest, aby warstwa leżąca pod werniksem nie była w żaden sposób naruszona (K. Lang). Zdaniem doc. dr H. Jędrzejewskiej przy sprawnie wykonanym zabiegu lepiej stosować środki mocniejsze w krótszym czasie.

Temat: „Punktowanie”. Dyskusję na ten temat zainicjował referat dr M. Roznerskiej. Zwrócono uwagę na znaczenie sezonowania, zarówno obrazów, jak i materiałów. Stary obraz olejny przed zdjęciem werniksu lub przemalowań należy naświetlać promieniami ultrafioletowymi światła dziennego (ale nie w słońcu) przez 6 miesięcy lub cały rok. Farby olejne odsączone z oleju z dodatkiem nieciemniejących żywic powinny być sezonowane przez kilka miesięcy. Po takim przygotowaniu zarówno obrazu, jak farb, należy punktowanie wykonywać etapowo, uwzględniając 2-3-miesięczne sezonowanie poszczególnych warstw punktowania. Tak stosowana metoda punktowania farbami olejnymi daje bardzo dobre rezultaty (R. Kozłowski). Mgr S. Stawicki przypomniał dającą dobre wyniki metodę stosowaną w Instytucie Konserwatorskim w Brukseli, polegającą na utarciu suchego pigmentu z rozbitym białkiem jaja; po zapunktowaniu i wyschnięciu nakłada się werniks. Mgr S. Komorowski punktuje suchymi pigmentami na spoiwie mastyksu rozpuszczonego w alkoholu. Zdaniem prof. R. Kozłowskiego mastyksu do punktowania obecnie już prawie się nie używa z powodu jego ciemnienia. Punktowanie farbami na oleju lnianym musi przyciemniać i trzeba to brać pod uwagę (M. Roznerska). Ciemnieniu akwareli po werniksowaniu zapobiega uprzednie poczczenie jej rozbitym białkiem jaja. Czasami wokół punktowań olejnych tworzą się lekkie obwódki, co może być wynikiem zbyt dużej ilości użytego spoiwa (H. Jędrzejewska).

W czasie dyskusji podkreślano konieczność i pożyteczność organizowania po-

dobnych sesji problemowych w zakresie konserwacji zabytków, ponieważ umożliwiają one wymianę poglądów i przedyskutowanie aktualnych problemów. Wypływała też ponownie pilna sprawa uporząd-

kowania terminologii konserwatorskiej (W. Slesiński). Wydział Konserwacji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie zamierza opublikować materiały z sesji oraz kontynuować w przyszłości organizowanie podobnych

spotkań na temat innych, żywotnych problemów konserwacji zabytków.

Bolesław Bielawski

I NARADA DYREKTORÓW INSTYTUCJI I PRZEDSIĘBIORSTW KONSERWATORSKICH Z KRAJÓW SOCJALISTYCZNYCH

Spotkanie odbyło się z inicjatywy dra Tadeusza Połaka, Naczelnego Dyrektora Zarządu PP Pracowni Konserwacji Zabytków, okazją stało się zaś 25-lecie działalności PKZ. Udział w naradzie wzięli naczelnicy dyrektorzy lub ich zastępcy z następujących krajów: Bułgarii, Czechosłowacji, Polski, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Rumunii, Węgier i Związku Radzieckiego. W dniach 21 i 22.III. 1977 r. obrady toczyły się w Warszawie. Następnie dokonano objazdu na trasie Toruń—Kielce—Kraków, a w dniu 28.III. odbyła się finałna dyskusja w Warszawie. W obradach uczestniczył dr Bohdan Rymaszcwski, Generalny Konserwator Zabytków, członkowie Rady Naukowo-Konserwatorskiej przy Naczelnym Dyrektorsze Zarządu PKZ oraz dyrektorzy Zarządu PKZ.

Strona polska przedstawiła następujące referaty związane z działalnością PKZ: Tadeusz Połak: *Organizacja budownictwa konserwatorskiego*; Stanisław Brzostowski: *Problemy szkolenia konserwatorskiego*; Klemens Koczorowski: *Koordinacja prac budowlano-konserwatorskich w obiekcie zabytkowym*; Jan Kowalski: *Warunki ekonomiczne działalności przedsiębiorstwa, systemy plac.*

Referatom towarzyszyła bogata i ożywiona dyskusja (język: polski, niemiecki, rosyjski i francuski, jednocześnie tłumaczone), kontynuowana w trybie roboczym w trak-

cie objazdu i zwiedzania prac konserwatorskich oraz w trakcie podsumowania zjazdu. Wszystkie delegacje dokonały szerokiej wymiany informacji, zgłosiły wiele wniosków i postulatów. Zanim zostaną one wydane w specjalnym numerze periodyku PKZ, nieodzowne jest zwrócić uwagę na niektóre aspekty dyskusji.

W szczególności podkreślono doniosłość tego pierwszego spotkania, wyrażając uznanie dla inicjatywy PKZ. Wszyscy uczestnicy podkreślali konieczność znacznego zacieśnienia współpracy organizacji i przedsiębiorstw konserwatorskich naszych krajów. Działania te winny obejmować w zasadzie całą problematykę — od wymiany aktów prawnych, programów szkoleniowych, instrukcji merytorycznych, wzorców i schematów systemów ekonomicznych, po pełniejszą niż dotąd wymianę bezdewizową i systematyczne spotkania na różnych szczeblach specjalistów i dyrekcji. Podnoszono potrzebę przedyskutowania założeń wspólnego ośrodka szkoleniowego, który stałby się centrum doskonalenia i kształcenia kadr specjalistycznych, a także podejmowałyby inicjatywy o znaczeniu ponadnarodowym.

Potrzeba zacieśnienia współpracy między organizacjami krajów socjalistycznych wynika z wielu przesłanek. System społeczno-prawny naszych krajów pozwala nam wiele zagadnień nie tylko porównywać, lecz i realizować w sposób zbliżony. Zwłaszcza podstawowe znaczenie mają

zagadnienia legislacyjne, systemy narodowych planów ekonomicznych rozwoju, wychodzące ze wspólnych podstaw ideowych programy rozwoju kultury, w których ochrona zabytków zajmuje poczesne miejsce. Jest to dziedzina, w której kooperacja może wszystkim uczestnikom przynieść istotne korzyści. Zamierzone zacieśnienie współpracy między konserwatorskimi organizacjami krajów socjalistycznych nie umniejsza współdziałania z innymi organizacjami międzynarodowymi, zwłaszcza w tych krajach, gdzie ich istnienie realnie wpływa na praktykę konserwatorską.

Trudno przecenić znaczenie tego spotkania. Bez przesady można powiedzieć, że dokonano kroku milowego na drodze ku ulepszeniu praktyki i teorii konserwatorskiej. Dodać trzeba, że idea takiego spotkania już przed laty była wysuwana przez PKZ, gdzie potrzebę takiej kooperacji odczuwano szczególnie intensywnie. Najbliższe miesiące wypełnią intensywne działania w zakresie wymiany materiałów, dalszego uzgadniania poglądów i przygotowywania kolejnych propozycji na drugą naradę. Będzie ona również zorganizowana przez Zarząd PKZ pod auspicjami Ministerstwa Kultury i Sztuki. Wszyscy uczestnicy spotkania wyrażali nadzieję, że w trakcie kontynuacji roboczych kontaktów będzie już można podjąć wiele wspólnych ustaleń.

Lech Krzyżanowski